

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕКИ СУМСЬКОГО НАУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАУКОВОГО ТА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УНІВЕРСИТЕТУ

Комликова Г. І. , к.і.н.

Сумський національний аграрний університет, м. Суми

Епоха вільного доступу до інформації, спричинена стрімким розвитком сучасних інформаційних технологій, змушує книгозбірні шукати шляхи адаптації інформаційно-бібліотечного сервісу до запитів користувачів, які все частіше надають перевагу електронному документу над традиційним та й шукають його, у першу чергу, в Інтернеті. Бібліотеки, підлаштовуючись до вимог та вподобань своїх користувачів, уже розпочали роботу над формуванням власних електронних колекцій та довідково-пошукових апаратів до них. І, як виявилось, для освітянських бібліотек, що досить швидко зорієнтувалися в сучасних тенденціях, є ціла низка переваг від наявності електронних колекцій. І це не тільки вирішення проблеми приміщення для зберігання традиційних фондів та збереження цінних і рідкісних видань, а ще й інструмент підвищення якості дистанційного навчання й вирішення проблеми забезпеченості навчальними виданнями. До того ж, це ще й важливий напрямок у створенні позитивного іміджу бібліотеки та ВНЗ в цілому.

До створення власних повнотекстових електронних ресурсів книгозбірню Сумського НАУ підштовхнула потреба зберегти своє значення в навчальному процесі університету. Тому бібліотека у 2008 р. розпочала процес створення масиву оцифрованих навчальних видань. Необхідність у ньому виникла, в першу чергу, через суттєве подорожчання підручників і необхідність забезпечити навчальною та довідковою літературою не тільки студентів та науковців університету, а й сільськогосподарських товаровиробників.

Перша спроба створення електронного масиву навчальних видань була не досить вдалою, оскільки за його створення взялися працівники, не пов'язані з бібліотечною справою. Нефаховий підхід до цієї роботи, що виразився у відсутності належного довідково-пошукового апарату, та доступність масиву електронних документів лише в локальній мережі стали причинами недостатньої зацікавленості студентської молоді даним проектом. На той час переваги електронних бібліотек ще не були достатньо висвітлені в освітянських ЗМІ, та й користувачі ще не мали у використанні достатньо власної комп'ютерної техніки, а отже і науково-педагогічні працівники, і студенти нашого вишу поставилися до даного проекту досить прохолодно. Рятувати цю гарну ідею довелося бібліотечним фахівцям, оскільки саме вони володіють принципами організації зберігання, систематизації й пошуку інформації. Перед працівниками бібліотеки постало завдання сформувати дієву електронну бібліотеку – упорядковану колекцію різномірних електронних документів, забезпечену засобами навігації та пошуку.

Формування електронної бібліотеки в Сумському НАУ відбувалося у декілька етапів. По-перше, це визначення переліку видань, необхідних для забезпечення навчального процесу, та які варто оцифрувати. По-друге, це сам процес оцифрування та переведення у зручний для користувачів формат. По-третє, - створення архіву електронних копій підручників, накопичення та збереження інформації. І, нарешті, - надання користувачам безперебійного доступу до ресурсу.

Оскільки електронна бібліотека створювалася з метою забезпечення інформаційних потреб студентів, викладачів і науковців Сумського НАУ, а також фахівців аграрної сфери, тематична направленість електронної колекції визначалася напрямками діяльності навчального закладу: сільське господарство, переробка сільськогосподарської сировини, економіка, правове забезпечення діяльності аграрних підприємств тощо.

Джерелами формування повнотекстової бази «Електронна бібліотека» є роботи викладачів вузу – навчальні та методичні видання; дистанційні курси з окремих дисциплін; інформаційні ресурси, що надходять у бібліотеку на оптичних і магнітних носіях; ресурси Інтернету; оцифровані підручники, журнали, інші матеріали. Поповнення електронної бібліотеки відбувається відповідно до річного Тематичного плану, що розробляється з врахуванням навчальних планів кафедр та примірниковості видань у фонді бібліотеки. Одним із головних завдань для співробітників бібліотеки стало створення пошукового образу документа, управління архівом електронних документів та забезпечення безперебійного доступу до них.

Платформою для електронної бібліотеки стала система автоматизації бібліотек «Ірбіс-64», яка відповідає усім вимогам, що висуваються до електронних бібліотек: можливість багатоаспектного пошуку; представлення інформації про місцезнаходження видання. Можливості програми передбачають також організацію доступу до повних текстів тільки зареєстрованим користувачам.

Доступ до БД «Електронна бібліотека» забезпечується через електронний каталог з web-сайту бібліотеки Сумського НАУ (<http://library.sau.sumy.ua>). Враховуючи те, що САБ «Ірбіс-64» забезпечує безперебійну доступність електронної бібліотеки, вона є перспективним засобом організації інформаційних ресурсів та надання інформаційних послуг користувачам книгозбірні, незалежно від їх місцезнаходження.

Як сучасна інформаційна система електронна бібліотека розширює спектр послуг традиційної бібліотеки для віддалених абонентів (а це й студенти-заочники, і студенти коледжів, і студенти, що перебувають на практиці за кордоном, і науково-педагогічні працівники, що проходять стажування в зарубіжних ВНЗ, а також фахівці сільського господарства), надає можливість оперативно одержувати інформацію, електронні документи. Тобто, сприяє досягненню якісно нового рівня інформаційного забезпечення аграрної освіти та сільськогосподарського виробництва Сумщини.

І вже сьогодні ми можемо із впевненістю констатувати, що електронна бібліотека є невід'ємною частиною довідково-бібліографічного обслуговування, спрямованого на забезпечення індивідуальних інформаційних запитів користувачів бібліотеки СНАУ. У цій базі представлені повні тексти документів різних типів: книги (підручники, навчальні посібники, практикуми, навчально-методичні матеріали, монографії, довідкові видання, збірники наукових праць) журнали та окремі статті з них. Звісно, що електронна бібліотека є лише одним із видів інформаційних технологій і не може замінити бібліотеку традиційну, але вона дає змогу розширювати основні сервіси традиційної книгозбірні в електронному середовищі й відповідати запитам користувачів на вид отримання інформації.

Ще одним джерелом наукової інформації для користувачів бібліотеки, що доступне у відкритому доступі й широко використовується в довідково-бібліографічному обслуговуванні користувачів, є Електронний репозиторій.

Тенденція до зростання ступеня відкритості інформаційних ресурсів, що спостерігається від початку 2000-х рр., особливо цінною є для науковців, адже для здійснення повноцінної наукової діяльності сьогодні зобов'язує вченого бути присутнім у web-середовищі. До того ж, у сучасному світі вже неможливо обійтися лише традиційними формами оприлюднення наукових здобутків. Тому на сучасному етапі для накопичення, збереження та забезпечення довготривалого й надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень, що проводяться в навчальних закладах, створюються Електронні архіви (репозиторії). Сумський національний аграрний університет долучився до міжнародного руху відкритого доступу до наукових знань, що передбачає формування електронного репозитарію, у 2012 р.

Від самого початку ця відповідальна справа була доручена науковій бібліотеці, адже саме бібліотеки вишів завжди були збирачами інформації про творчі доробки науковців своєї установи. Ще донедавна у нашій книгозбірні це була «Картотека праць вузу та опублікованих робіт його співробітників», згодом – база даних праць університету, де відображалась бібліографічна інформація про наукові розробки вчених за багато років. У сьогоднішніх умовах лише електронний репозиторій може стати тим архівом, що може

забезпечити не тільки довготривале зберігання, а й вільний доступ до наукових публікацій університету.

Електронний репозиторій Сумського НАУ створювався з метою не лише збереження й надання вільного доступу до наукових досліджень університету українській та світовій науковій спільноті, а й для збору публікацій кожного вченого в одному місці, що сприяє підвищенню цитування статей, а відповідно й рейтингу вчених та університету в цілому, а також підвищення web-присутності університету в глобальних наукових комунікаціях та сприяння розвитку науки та освіти в Україні та світі.

Робота над створенням електронного архіву Сумського НАУ розпочалася з вивчення досвіду інших університетів, а вирішальним фактором вибору програмного забезпечення стало те, що переважна більшість з них працює на платформі DSpace (Масачусетський інститут технологій).

На загальні принципи розміщення матеріалів в репозиторії також вплинув досвід інших ВНЗ. В архіві публікуються роботи, якщо вони носять науковий, освітній чи дослідницький характер, а також результати досліджень, виконаних співробітниками в межах планів університету, в його лабораторіях. В репозиторії розміщуються також і студентські роботи, рекомендовані науковими керівниками.

На сьогодні електронний репозиторій Сумського НАУ містить такі види документів: повні електронні версії статей Вісника Сумського НАУ (6 серій); підручники, навчальні посібники, монографії науково-педагогічних працівників університету; електронні версії авторефератів дисертацій, представлених до захисту; електронні версії поданих тез доповідей на конференціях; ановані підсумкові звіти завершених науково-дослідницьких держбюджетних тем; патенти та авторські свідоцтва; магістерські роботи, представлені до захисту; бібліографічні, біобібліографічні покажчики, звіти про роботу наукової бібліотеки; інші матеріали про роботу структурних підрозділів університету.

Звісно, що не варто чекати швидкої користі від наявності вільного доступу до результатів наукових досліджень наших вчених, результат проявиться згодом. Але вже сьогодні відомо, що для науковців це вигідно, - автор отримує не тільки постійне та тривале зберігання, представлення та просування досліджень, а й підвищення рівня цитованості праць. За автором зберігається право на контроль над своєю роботою і право на посилання та цитування. Є певна користь і для університету, - це підтримка наукової діяльності, розповсюдження та зростання доступу до досліджень, створених підрозділами, співробітниками та студентами університету та підвищення якості наукової комунікації, рейтингу й суспільного значення університету.

Для споживачів інформації, якими є не тільки студенти й співробітники університету, а й науковці та колеги з інших закладів освіти й науки, громадські організації, теж є певна користь від електронного репозиторію – це вільний доступ до наукових публікацій, які можна використовувати для досліджень та навчання.

Подальшим етапом роботи над електронним репозиторієм Сумського НАУ є діяльність щодо його наповнення та активна популяризація ідеї відкритого доступу серед науковців вишу.

Підсумовуючи вищесказане, можна із впевненістю сказати, що бібліотека ВНЗ збереже й зміцнить свої позиції в еру електронної інформації за умови, що робота з цифровими ресурсами стане ключовою складовою її діяльності. В умовах сьогодення бібліотеки зобов'язані швидко та адекватно реагувати на зміни в інформаційних потребах користувачів, удосконалювати форми обслуговування, надавати якісне інформаційне консультування, розширювати спектр бібліотечно-інформаційних послуг, а все це вимагає систематичного вивчення та впровадження нових технологій.

Анотація: Розглянуто досвід створення електронних повнотекстових ресурсів бібліотеки Сумського НАУ: БД «Електронна бібліотека» та архіву відкритого доступу наукового та освітнього спрямування – електронного репозиторію. Розкрита їх роль в інформаційному забезпеченні наукового та навчального процесів університету та у поширенні наукових доробків вчених СНАУ.